

[ממה שהוכיח אותה על שכרות] ששכור אסור להתפלל.⁽⁴³⁾

ה. "ויאמר אליה עלי, עד מתי תשתכרין" — אמר רבי אלעזר: מכאן לרואה

לא-ב בחברו דבר שאינו הגון, שצריך להוכיחו. ואף אם אינו איסור דאורייתא, שהרי הוכיחה על האיסור להתפלל בשכרות, שאינו אלא מדרבנן.⁽⁴⁴⁾

ו. "ותען חנה ותאמר, לא אדוני" — אמר עולא ואיתימא רבי יוסי ברבי חנינא: כך אמרה ליה חנה לעלי: לא אדון אתה בדבר זה, ולא רוח הקודש שורה עליך, לפי שאתה חושדני בדבר זה שאני שיכורה, והרי טועה אתה בזה.⁽⁴⁵⁾

איכא דאמרי: הכי אמרה ליה, בלשון תמיה: וכי לא אדון אתה, ולא איכא שכינה ורוח

[22] ואינו מעכב אלא באבות, ובשיכור התחדש חסרון בכוונתו לעמוד לפני המלך, ומעכב בכל התפלה.

44. ראה תוס' שאילו על איסור דאורייתא פשיטא שצריך להוכיחו, שהרי מקרא מפורש הוא, "הוכח תוכיח את עמיתך". ובעינים למשפט הוכיח מדבריהם שלא כהרמב"ם, שהרי כתב [ביאת מקדש א] "אסור לכל אדם, בין כהן ובין ישראל להכנס למקדש כולו, מתחלת עזרת ישראל ולפנים כשהוא שתוי יין או שיכור", וביאר הכסף משנה שהוא בכלל דין "מורא מקדש", הרי שעצם השחיה במקדש בשכרות אסורה מן התורה, ויתכן שעל כך הוכיחה עלי. [ואין לומר שחנה עמדה בחוץ, שהרי מבואר בסמוך שהיתה עומדת במחיצתו של עלי, ועלי ישב על מזוזת ההיכל].

45. לכאורה תמוה, איך דברה כן לפני שופט וכהן גדול כעלי? ופירש הצ"ח שברוח הקודש אמרה כן, והתכוונה להסביר בזה למה התפללה בלחש, שהרי עלי היה שופט, ושמואל שפט אחריו, ומפני שמואל נדחקה שעתו של עלי שימות, ולכך לא רצתה שישמע עלי את תפלתה. ורמזה בלשונה "כי לא אדון אתה בדבר זה", שהדבר שעליו אני מתפללת יביא לכך שלא תהיה אדון.

להתפלל ועם זאת לא נשמע קולה במשך כל תפלתה, ומשום כך חשדה לשיכורה. וראה גם צ"ח שמיזג בין הפרושים באופן אחר.

ובמחזיק ברכה נקט שעלי סבר שהאיסור רק בשלש תפלות, אך בקשה פרטית מותר להגביה קולו, והלכה כחנה שגם בזה אסור, וכן הוכיח הש"ס שלא התפללה תפלת חובה, שהרי אכלה קודם, וראה הערה 31.

43. בעירובין [סד א] אמרו שאם שתה רביעית יין לא יתפלל, ואם התפלל, תפלתו תפלה. אבל שכור שהתפלל, תפלתו תועבה. וצריך לחזור ולהתפלל, כשיסור יינו מעליו. ו"שכור" הוא מי שאינו יכול לעמוד בפני מלך מרוב שתייתו.

וכתבו תוס' דהיינו דוקא לענין תפלה. אבל הוא מותר בברכת המזון, כי הוא בכלל "ושבעת וברכת" [ו"שביעה" מתפרשת גם על "סביאה"].

ובטעם האיסור כתב הרמב"ם [תפלה ד יז] משום שאין לו כוונה, אך הטור ושו"ע [צט] השמיטו טעם זה, וכתבו שתפלתו תועבה, וכן משמע בתוס' בעירובין [סד א], שדימוהו למתפלל ונמצאת צואה כנגדו, כי כיון שחטא, תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל.

ויתכן שסברו כי אחר שכבר למדו מחנה ש"צריך שיכוון את לבו", בהכרח ששיכור הוא איסור בפני עצמו. ואילו הרמב"ם ביאר כי חסרון כוונה הוא בפירוש המילים [ראה הערה

הקודש גבך, שדנתני לכף חובה ולא דנתני לכף זכות? (46)

וכי מי לא ידעת ד"אשה קשת רוח אנכי ויין ושכר לא שתיתי"?! (47)

אמר רבי אלעזר: מכאן לנחשד בדבר שאין בו, שצריך להודיעו לחושד, שחשד שוא הוא. (48)

ז. "אל תתן את אמתך לפני בת בליעל" — אמר רבי אלעזר: מכאן למדנו לשכור שמתפלל, שנחשב כאילו הוא כאילו עובד

עבודה זרה. שהרי כתיב הכא שעשאה כ"לפני בת בליעל", משום שחשדה שהתפללה בשכרות. וכתיב התם לגבי עובדי עבודה זרה [דברים יג יד] "יצאו אנשים בני בליעל מקרבך", ודרשו בגזירה שוה, מה להלן מדובר בעבודה זרה, אף כאן מתפלל שיכור הריהו כעובד עבודה זרה.

ח. "ויען עלי ויאמר, לכו לשלום" — אמר רבי אלעזר: מכאן, לחושד את חברו בדבר שאין בו, שצריך לפייסו. ולא עוד, אלא שצריך לברכו, (49) שנאמר בסוף דברי עלי: "ואלהי ישראל יתן את שלתך". (50)

ותמנע מלהשקותי, וראה של"ה [ר"ה יב].

48. אף שכבר נאמר [במדבר לב כב] והייתם נקיים מה' ומישראל, ושנינו בשקלים [ג ב] שאסור להביא את עצמו לידי חשד, היינו באופן שמעשיו גורמים שיחשדוהו שעבר עבירה, אך עדיין הוצרך הכתוב ללמד שעליו למנוע גם שלא יחשדוהו שנמנע מקיום מצוה, ואפילו שאין בו ביטול עשה, אלא פרט בקיומה, ולכן הוסיף רש"י [ד"ה שצריך] שיודיע.

עוד יתכן לפרש, שלא היה די באומרה "קשת רוח אנכי" כדי "לנקות עצמה", אלא הוצרכה לפרט ש"יין ושכר לא שתיתי" "להודיע שאין בו אותו דבר מגונה"

49. הגר"א ביאר שמחשבה פוגמת במי שחשבו עליו, ולכן צריך לומר לו שחשד בו, וצריך לפייסו על הצער שגרם לו באמירה, ולברכו כנגד הפגם שגרם במחשבתו.

והרמב"ם השמיט דין זה, וראה בפתח השער לעיני יצחק שביאר כי הוא תלוי במחלוקת תנאים במשנה סוף נזיר [סו א] אם דברי עלי היו תפלה או נבואה.

50. ראית הגמרא מפסוק זה טעונה ביאור, שהרי

והגר"ח שמואלביץ [לב כג] ביאר ע"פ ילקוט שמעוני [שמות קעב] שהאורים ותומים נתנו על לב אהרן משום ששמח בגדולת אחיו, ולכן אמרה לעלי שלא זכה לפתור נכון כיון שלא הרגיש לבו את צערה בצרתה.

46. הגר"א [קול אליהו] העיר, וכי הנביאים צריכים לדעת כל דבר, ועוד, אהרי ידע שהיא אשת אלקנה ואיך חשד אותה לשכורה. וביאר ע"פ דברי הרמב"ן [שמות כח ל] שהשואל באורים ותומים היה רואה אותיות בולטות ומאירות, אך היה צריך רוח הקדש של הכהן לדעת צירופם וסדרם, ועלי שאל ברוח הקדש וראה אותיות "הכשר" וסדרם ל"שכרה" ועל כך אמרה לו אין אתה אדון לדבר זה, שאין בכך רוח הקדש לסדרם כראוי.

47. בלשון זו ביאר הצ"ח, שכוונה למה שאמרו בסמוך שאמרה לאלקנה בעלה "אם לא תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי". ועל ידי כן היתה מגיעה לעלי שהיה כהן, לצורך השקאתה במי סוטה, ואם היה שומע את דבריה, לא היה משקה אותה, ולכן רמזה באומרה "וכי לא אדון אתה בדבר זה" של השקאת מי סוטה? לכך הוכרחתי להתפלל בלחש, כדי שלא תשמע

קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת?⁽⁵²⁾

"אם ראה תראה בעני אמתך" — אמר רבי אלעזר: אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אם "ראה" אתה בעיני — מוטב, ואם לאו "תראה" בעיני — אלך ואסתתר עם אדם אחר בפני אלקנה בעלי, ויקנא לי, ושוב אלך ואסתתר בפני עדים, וכיון דמסתתרנא, משקו לי מי סוטה, ועל ידי כן אפקד בבנים.⁽⁵³⁾

שהרי אי אתה עושה תורתך פלסתר [שקר], שהרי כבר נאמר בסוטה שהשקוה מהמים המאררים [במדבר ה כח]: "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא, ונקתה ונזרעה זרע".

שואלת הגמרא: הניחא למאן דאמר שדרש מ"ונזרעה זרע" שאם היתה עקרה נפקדת, שפיר — אפשר לבאר כך את כוונת חנה.

אלא למאן דאמר שאינה היא נפקדת

מבאר הגמרא את תפלת חנה: "ותדר נדר ותאמר, ה' צבאות, אם ראה תראה בעני אמתך, וזכרתני ולא תשכח את אמתך, ונתת לאמתך זרע אנשים, ונתתיו לה' כל ימי חייו, ומורה לא יעלה על ראשו".

אמר רבי אלעזר: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שקראו להקדוש ברוך הוא "צבאות", [דהיינו שהוא בורא "צבאות"] עד שבאתה חנה וקראתו "צבאות".

וכך אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך, קשה בעיניך שתתן לי בן אחד?⁽⁵¹⁾

משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו. בא עני אחד ועמד על הפתח. אמר להם: תנו לי פרוסה אחת! ולא השגיחו עליו. דחק עצמו ונכנס אצל המלך. אמר לו: אדוני המלך, מכל סעודה שעשית,

52. ביאר מו"ר הגראי"ל שהמשל נצרך ללמד כי חנה "דחקה ונכנסה לפני המלך" דהיינו שהעמיקה להתבונן, והבינה כי כל צבא מוסר נפשו להגנת המלך והמלך נהנה מהם, ואילו בצבא ה' עונג והאושר הוא למסור נפש לקידוש שמו, ונמצא שכל המשרת בצבאו נוטל "פרוסה מהסעודה", ואין זו סתם בקשה לקבל הנאה מועטת מהמלך.

53. הפני יהושע תמה, חנה שנביאה היתה, איך עלה בדעתה להסתתר ולעבור על יחוד האסור מן התורה? ועוד, איך חשבה לגרום שימחק השם בחנם על ידה? וביאר, שלא היתה רוצה להסתתר באמת, אלא טענה, הרי אילו הייתי פרוצה ועוברת על איסור יחוד, הייתי נפקדת בהשקאת המים, ועתה שאני צנועה, למה אפסיד

לא מוכח בו אלא שבירכה, אך מגין ש"חייב" לברך, וראה בטעמא דקרא [שמואל א] שהראיה מהמשך הכתוב "ותלך לדרכה ופניה לא היו לה עוד" ומשמע שסמכה על ברכתו, ובכל זאת לא בקשה ממנו מתחילה שיברכנה, כי רק כשהמברך חייב לברכה ודאי תתקיים ברכתו, וכיון שעתה סמכה על ברכתו בהכרח שהיה חייב בה מפני חשדו.

51. רש"י [על פסוק זה] ביאר שאמרה לפניו שני צבאות בראת בעולמך, העליונים לא פרים ורבים ולא מתים, והתחתונים פרים ורבים ומתים, אם אני מן התחתונים, אהיה פרה ורבה ומתה, ואם אני מהן העליונים לא אמות, ומקורו מפסיקתא רבתי [מג].

שחורים — יולדת לבנים, ואם היתה יולדת
ולד אחר, יולדת מעתה שנים.⁽⁵⁴⁾

ואם כן, לרבי עקיבא מאי "אם ראה תראה",
ולמה כפל הכתוב לשונו?

מתרצת הגמרא: דברה תורה כלשון בני
אדם, שכן דרך בני אדם לכפול לשונם.⁽⁵⁵⁾

בתפלת חנה נאמר שלש פעמים "אמתך":
"אם ראה תראה בעיני אמתך" ו"אל תשכח
את אמתך", "ונתתה לאמתך".

אמר רבי יוסי ברבי חנינא: שלש אמתות
[אמתך, ו"אמתך" — לשון "מיתה" הוא]
הללו למה נאמרו?

אמרה חנה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו
של עולם, שלשה בדקי מיתה בראת באשה:
שבשלשה דברים האשה נבדקת בשעת
סכנה, ואם ימצא בה אחד מהם, נגזר דינה

מעקרונה בכך, אלא המים מועילים לה
ש"אם היתה יולדת בצער, יולדת מעתה
בריוח, ואם היתה יולדת נקבות, יולדת
מעתה זכרים, ואם היתה יולדת ולדות
שחורים, יולדת מעתה לבנים, ואם היתה
יולדת ולדות קצרים, יולדת מעתה ארוכים",
לשיטתו — מאי איכא למימר בביאור דברי
חנה?

ומצינו שנחלקו אמוראים בדרשת הכתוב
בסוטה: דתניא: "ונקתה ונזרעה זרע" —
מלמד, שאם היתה עקרה נפקדת, דברי רבי
ישמעאל.

אמר לו רבי עקיבא: אם כן, ילכו כל העקריות
כולן ויסתתרו מפני בעליהן עם איש אחר,
וזו שלא קלקלה תהיה נפקדת, ולא מסתבר
כן.

אלא מלמד, שאם היתה יולדת בצער —
יולדת בריוח, קצרים — יולדת ארוכים,

בעבור כך?! [וראה באור החיים [בראשית יב
יג] שגם שרה נפקדה מחמת טענה זו שיצאה
טהורה מבתי פרעה ואבימלך].
ובעינים למשפט כתב שיכלה להסתיר עם
אביה או אחיה שאין בהם איסור יחוד, אך יש
קיניו וסתירה, כמבואר בסוטה [כד א].

54. תוס' בסוטה [כו א] הקשו אם כן ילכו כל
אלו ויסתתרו כדי ללדת ולדות מעולים, והניחו
בקושיא — והמהרש"א כאן כתב שאין לחשוש
שאשה תחשיד עצמה בפני בעלה לשם רווח זה,
ולא טען רבי עקיבא שיש לחשוש שתסתיר אלא
בעקרה שאין לה בנים כלל. וביאר הצ"ח שכל
אשה לא תסתתר, שמא לא ירצה הבעל
להשקותה ותתבוזה בחנם, ורק עקרה שאחר עשר
שנים מגרשה, כדאי לה להסתיר מספק שמא לא

יגרשנה אלא ישקנה ותלד בנים.

והחתם סופר [אה"ע ח"ב צו, קב] תמה מי
ישמע לעבור עמה על איסור יחוד, וביאר
שתסתיר בהיתר עם שני אנשים כשרים, וכדעת
הרמב"ם [סוטה א ג] שיכול לקנאות לה על שני
אנשים יחד. והנצי"ב [משיב דבר ח"ד יז] כתב
שאמרה אסתר בפני בעלי, והיינו כשהוא בעיר
ואז אין איסור יחוד, וראה עוד בפנים יפות
[נשא] ומהר"ץ חיות ועיני שמואל [בסוטה
שם] ומהרי"ל דיסקין [עה"ת, נשא] ובשו"ת
דוכב מישרים [ח"א ה] ובהערות הגרי"ש
אלישיב [סוכה נג ב].

55. במשנה למלך [דעות ו ז] העיר שהקושיא
היתה לפי רבי עקיבא, והרי אמרו בירושלמי
[הובא בתו"י כריתות יא א] שרבי עקיבא אינו

למיתה.

ואיכא דאמרי לה לשלשת דברים אלו שלשה דבקי מיתה, שמחמת שאינה נזהרת בדברים אלו, המיתה דבקה בה.

ואלו הן: שמירת הלכות נדה, והפרשת חלה, והדלקת הנר של שבת.

— כלום עברתי על אחת מהן? (56) והיינו שלש "אמנות" שהוזכרו בדבריה.

"ונתתה לאמתך זרע אנשים", מאי "זרע אנשים"?

אמר רב: בקשה בן שיהיה גברא בגוברין; כלומר, שיהיה חשוב להמנות בין אנשים.

ושמואל אמר: בקשה זרע שיהיה מושח שני אנשים למלוכה. ומאן אינון שנים שנמשחו על ידי זרעה? — שאול ודוד הם, שמשחם

שמואל בנה למלכים.

ורבי יוחנן אמר: בקשה זרע שיהיה שקול כשני אנשים: ומאן אינון שנים שהיה שקול שמואל כמותם? — משה ואהרן הם. שנאמר [תהלים צט ו] "משה ואהרן בכהניו, ושמואל בקוראי שמו" (57) משמע, ששמואל שקול כשניהם. (58)

ורבנן אמרי: מאי "זרע אנשים" — זרע שמובלע בין אנשים.

כי אתא רב דימי, אמר לפרש דברי רבנן: מאי "מובלע בין אנשים" — לא ארוך מדי ולא גוין [נמוך], ולא קטן [רזה] ולא אלם [עבה], ולא צחור [לבן] ולא גיחור [אדום], ולא חכם מדי ולא טפש, אלא ממוצע בכל מדות אלו! שאם יהיה יוצא דופן, יהיה תמוה בעיני הבריות, ומתוך שידברו ממנו, תשלוט בו עין הרע. (59)

סובר שדברה תורה כלשון בנ"א. ויתכן שבמקום שהתורה מצטטת דברי בני אדם רבי עקיבא מודה, וראה מלא הרועים [ח"ב ערך דברה].

56. בעיון יעקב ביאר שאמרה, אילו עברתי על אחת מהן היה לטובתי למנוע ממני סכנת לידה, אך כיון שלא עברתי אין לי לחשוש מהלידה, ולכן בקשה ללדת.

57. פשוטו של מקרא "כהניו" נסוב רק על אהרן, שהיה כהן, וביאורו "משה", וכן "אהרן בכהניו", וכן "שמואל בקוראי שמו", שלשתם היו "קוראים אל ה', והוא יענם". ולפי זה, מה שאמרו ששמואל שקול כשני אנשים, היינו ככל אחד מהם לבדו.

אך בילקוט מפורש ש"בכהניו" נסוב על משה ואהרן, שאף משה היה כהן בשבעת ימי המילואים, וכך ביאור הכתוב: "משה ואהרן

[שהם] בכהניו", "ושמואל בקוראי שמו", ובימיו היו ישראל "קוראים אל ה', והוא יענם", ולפי זה היה שקול שמואל כמשה ואהרן יחד, וראה מהרש"א.

58. לכאורה תמוה, שהרי נאמר "לא קם בישראל כמשה", וכל שכן שלא קם כמשה ואהרן יחדיו. וביאר הגר"א, שמשה היה נביא, אבל לא שימש בעבודת הלוויים, כמבואר בזבחים [קא ב] "שאני משה דטרוד בשכינה", ואהרן שימש במקדש אבל לא היה כל כך נביא, אבל שמואל היה כלול משניהם, שגם היה נביא, וגם שימש בעבודת הלוויים במקדש.

59. רש"י, והיעב"ץ כתב שכל בקשתה היתה רק על ימי קטנותו שאז עיקר שליטת עין הרע [ונקט שלא התמלאה בקשתה, שהרי הורה הלכה כבן שנתיים, כדלהלן].

אמרה חנה לעלי "אני האשה הנצבת עמכה
בזה" —

אמר רב יהושע בן לוי: מכאן שאסור
לישב⁽⁶⁰⁾ בתוך ארבע אמות⁽⁶¹⁾ של מי
שעומד בתפלה!⁽⁶²⁾ ולכן אמרה "נצבת

וראה בשיחות הגר"ח שמואלביץ [לא כ כז] שמעלות האדם מחייבות אותו בהתאם לגדולתו, וחששה פן לא יעמוד בחיוביו, ואז תהפך המעלה להיות לו לרועץ, ולכן העדיפה שיהיה "ישר", ואף בכך יוכל להיות שקול למשה ואהרן.

60. תוס' [ד"ה מכאן] כתבו בשם תשובת הגאונים שהאיסור דוקא ביושב בטל, אבל אם הוא עוסק בקריאת שמע וברכותיה, מותר לשבת. והטור [קב] למד מדבריהם שאם עוסק בתורה אסור, וכן הוכיח מהאמור בחנה, כי מסתמא עלי לא היה יושב בטל מתלמוד תורה, שהרי לעיל אמרו "אסור לת"ח לעמוד במקום הטינופת, לפי שאי אפשר לו בלא תלמוד תורה", ובכל זאת היה צריך לעמוד.

אך הב"י הביא מתרומת הדשן שאף העוסק בתורה מותר לישב, וביאר דהיינו רק כשמוציא לימודו בפיו, ואילו עלי למד בהרהור, ולכן היה חייב לעמוד.

61. כתב הטור [שם] בשם הרא"ש, שאם ישב קודם שהתחיל חברו להתפלל, אין צריך לקום מפניו, שהרי זה בא בגבולו. ודקדק כך ממה שלא אמרו "אסור להיות יושב".

והב"י כתב שטעם ההיתר הוא, כי האיסור לישב שם הוא מפני כבוד השכינה, ואין אדם אוסר על חברו מקום המותר לו.

והקשה הטור על דין זה, שהרי נאמר "ועלי יושב", ומשמע שכבר ישב קודם לכן, ובכל זאת הוצרך לעמוד. ובב"י תירץ ע"פ תוס', שעלי לא הוצרך לעמוד, אלא הראיה ממה שהיה יושב באמה החמישית, וכמובא בסמוך. ותמה הב"ח שהרי עדיין משמע שאילו ישב בתוך ד' אמותיה,

היה חייב לעמוד, אף שבאה בגבולו. ולכן, נקט שרק בביתו נחשב שבא בגבולו, אך חנה היתה בעזרה שמיועדת לכל אדם, וכן פסקו מג"א [סק"ד], פמ"ג [מש"ז סק"ה] חיי אדם [כו ב].

ועדיין יש לתמוה, שהרי הרא"ש עצמו פירש כרש"י. וכתב הט"ז [סק"ה] שעלי לא היה חייב לעמוד, אך באופן זה המתפלל עושה איסור כשמתפלל בתוך ד' אמות של היושב, ועל כך אמרה חנה, אני הניצבת בהיתר, חוץ לד אמות, כי בתוך ד"א היה עליה איסור.

והפרישה כתב כי אף שהבא בגבול היושב אינו מחייבו לעמוד, אם עמד, אסור לישב, ועלי עמד לשמוע תפלתה, ושוב נאסר לישב, וראה מאמר מרדכי..

62. מצינו כמה טעמים לאיסור זה.

א. רב האי גאון [בשבלי הלקט כה] ובה"ג [ברכות ד] כתבו שנראה כאפיקורס שזה עומד בתפלה וזה בטל.

ב. הטור, ביאר שנראה כאילו חברו מקבל עליו עול מלכות שמים, והוא אינו מקבל, וביאר הפמ"ג דהיינו משום חשש חשד.

ג. המאירי כתב שאסור לישב כדי שלא ישים המתפלל לב אליו ותתבלבל תפלתו.

ד. עוד כתב, שמא ישמע את חברו שואל על צרכיו, ויתבייש חברו שחושב עליו כמו שחשב עלי על חנה [וכ"כ בשבלי הלקט].

ה. בתורת חיים [קב ח] כתב שהוא מצד החיוב לעמוד בפני עושי מצוה [כמבואר בכורים ב].

ו. בזוהר [חיי שרה קלב] כתוב שכל ד' אמותיו של המתפלל הם מקום השכינה, וכן נקטו הגאונים [שע"ת נח] ולמדו מכך שגם אסור לעבור בתוך ד' אמותיו מכל הצדדים,

עמכה", כי גם הוא היה צריך לעמוד⁽⁶³⁾ מחמת תפלתה⁽⁶⁴⁾.

"אל הנער הזה התפללתי" —

אמר רב אלעזר: שמואל, מורה הלכה בפני עלי רבו היה. שנאמר: "וישחטו את הפר, ויביאו את הנער אל עלי", וכי משום ד"וישחטו את הפר" הביאו את הנער אל עלי?"

אלא אמר להן עלי: קראו לכהן דליתי ולשחטו את הפר!

חזנהו שמואל דהו מחדרי בתר כהן למישחט, אמר להו: למה לכו לאחדורי בתר כהן למישחט? הרי שחיטה בזר כשרה!

אייתוהו לשמואל לקמיה דעלי, אמר ליה עלי: מנא לך הא ש"שחיטה בזר כשרה"?⁽⁶⁵⁾

אמר ליה שמואל: וכי מי כתיב בתורה

ובשו"ת מהר"ם שיק [או"ח מח] נקט שהוא כעין איסור כניסה לעזרה, וראה בבני ציון [קב ו], אך בנשמת אדם [כו א] הוכיח שהאיסור לעבור אינו שייך לאיסור ישיבה בתוך ד' אמות של המתפלל, שהרי הגאונים התירו לשבת כשקורא ק"ש או עוסק בתורה וראה ט"ז [סק"ג] שד' אמותיו אדמת קדש הוא, וכשיושב מראה כאילו אין שם קדושה, אך אם עוסק בדבר קדוש הרי גם עליו יש קדושה, וע"ע לעיל [כז הערות 28 — 26].

63. ע"פ רש"י. וביאר רבינו יונה שלכן נכתב "עמכה" לומר שהיה עומד בתוך ד' אמותיה שהן מקומו של אדם, ובאבודרהם כתב שהרמז לכך מד' אותיות שבתבת "עמכה".

ותוס' פירשו שעלי היה יושב [כאמור שם ועלי יושב על הכסא — רשב"ץ], אלא שהיה מחוץ לד' אמותיה של חנה, ונכתב "עמכה", בייתור ה"א, לרמז שישב באמה החמישית [ורב האי גאון ובה"ג למדו מ"עמכה" שצריך להרחיק ה' אמות, ד' למתפלל וא' לאדם].

עוד כתבו תוס', שאסור לישב בתוך ד' אמות שסביב המתפלל, בין מלפניו בין מאחוריו ובין מצדדיו. וכתב הרא"ש שבפסוק זה יש רמז לדבר, שנאמר "הנצבת עמכה ב"זה", ז"ה בגימטריה י"ב, דהיינו ד' אמות לכל רוח מג' צדדיו, וביאר הב"ח שעל ד' אמות שלפניו לא

רמז הכתוב, כי חנה התפללה סמוך לכותל, ואילו במעדני יו"ט כתב שעל ד' אמות שמאחוריו לא רמז הכתוב, כי בין כך היה אסור לעלי לעמוד מאחוריה, כדלהלן "אחורי ארי ולא אחורי אשה".

אבל המהרש"ל הגיה בדברי תוס', ולא גרס "מאחוריו", אלא רק מלפניו ומצדדיו אסור, וכן פסק הלבוש.

64. הט"ז [סק"א] הקשה למה היה אסור לעלי לשבת סמוך לה, והרי סבר שהיא שכורה, ושפתיה נעות משגעון השכרות ואינה מתפללת כלל. והעלה מכך כדרכו, שהראיה ממה שחנה עמדה לידו, ואמרה לו שאילו היה יושב לא יכלה להתפלל בתוך מקומו. ובבגדי ישע כתב שהראיה ממה שעמד בתחילה, שהרי לא חשב שהיא שכורה אלא אחר שהאריכה בתפלתה, ובפמ"ג כתב שהראיה ממה שהמשיכה להתפלל אחר שענתה לו, ואז עמד.

עוד כתב הט"ז שעלי הבין שהיא מתפללת, ורק סבר שמתפללת מתוך שכרות, וכן הוכיח בראש יוסף ממה שלמדה הגמרא שעלי הוכיחה על "דבר שאינו הגון", והיינו תפלה בשכרות, ונקטו שאסור לישב אפילו בד"א של המתפלל בשכרות.

65. ביאר הצ"ח שעלי ידע ששחיטה כשרה

"ושחט הכהן"? והרי "והקריבו הכהנים" כתיב, דהיינו רק העבודות מקבלה ואילך, שהן נחשבות "מצות כהונה", ואינן כשרות בזר, אבל בשחיטה לא נאמר אלא "ושחט" סתם, ונסוב על הבעלים, מכאן לשחיטה, שכשרה בזר.

אמר ליה עלי: מימר שפיר קא אמרת, ואמנם הלכה כדבריך, מיהו, מורה הלכה בפני רבך את, (66) וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה (67).

אתיא חנה וקא צוחה קמיה עלי שלא יעניש את בנה. אמרה לו: אני האשה הנצבת

עמכה בזה.

אמר לה עלי: שבקי לי, והניחיני דאענשיה לשמואל שימות, ובעינא רחמי ויהיב לך הקדוש ברוך הוא בן אחר דיהיה רבא [גדול] מיניה.

אמרה ליה חנה: "אל הנער הזה התפללתי" ואיני חפצה בבן אחר תחתיו. (68)

"וחנה היא מדברת על לבה" —

אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: דברה חנה לפני הקדוש ברוך הוא על עסקי

בזר, אלא שסבר כי לכתחילה עדיף שכהן ישחוט, ואילו שמואל ראה שהשחיטה מתעכת בהעדר כהן, לכן הורה לשחוט בזר, ומה ששאלו עלי מנין הוא יודע את ההלכה, הוא כדי לבדוק אם הוא מבין בהלכה, והרי הוא בכלל "מורה הוראה בפני רבו", וראה רש"ש והערה 67.

66. תוס' [ד"ה מורה] כתבו כי אף שעדיין לא למד אצלו, מכל מקום גדול הדור היה, ויש לו דין "רבו", וגם נחשב כרבו, משום שבא ללמוד לפניו, ובש"ת מהרי"ק [קסט] נקט שרק בשני תנאים אלו נחשב "רבו", אך בתרומת הדשן [קלח] כתב שהם שני תירוצים, ודי בתנאי אחד מהם, וכן נפסק בטור ושו"ע [יו"ד רמד]. והריטב"א כתב שמעשה זה היה בהיותו גדול, ואף שמקורו מפסוק האמור בילדותו, דרשוה על אחר זמן, וראה מנחת יצחק [ח"י לט]..

67. המהרש"א כתב כי אף ששמואל היה קטן כבן שנתיים, ואינו בר עונשין, אמר עלי שחייב מיתה בידי שמים. אך החתם סופר [תורת משה נצבים] תמה, הרי עונשי שמים אינם אלא מבן כ' ומעלה, ולכן ביאר שהעונש למורה הלכה בפני

רבו הוטבע בריאה שימות במיתת פתאום, כמו שמצינו בנרב ואביהוא, אלא שלקטן מועילה מחילה, ולגדול לא [וראה בשיחות מוסר לא כד].

והצל"ח יסד כי קטן שהוא חכם במיוחד, נענש לפי חכמתו, וביאר מהרש"ם שעלי טען "מימר שפיר אמרת" והרי שהנך חכם וחייב, אך חנה טענה נגדו "אל הנער הזה התפללתי" וכדלעיל שהתפללה שלא יהא חכם במיוחד, וא"כ דינו ככל קטן.

אך עצם יסודו תמוה, שהרי כבר כתב בשו"ת הרא"ש [טז] ששיעור גדלות בשנים הוא מהלכה למשה מסיני.

68. ביאר המהרש"א שאמרה לו חביב לי בן זה שבא על ידי תפילתי, מבן אחר שיבא על ידי תפלתך.

והגר"א ביאר, שהיא התפללה שלא יהיה לא חכם ולא טיפש וכו', אלא בינוני. ועתה רצה להבטיחה בן אחר גדול ממנו, ושוב לא יהיה בינוני, ותשלוט בו עין הרע, ולכך מיאנה בזה. ואילו יתן לה בן אחר כמותו, ודאי אין כדאי לה צער מיתתו של זה, וצער הריון ולידה וגידול של

לבה.

בן, ואניק אותו בהן! (70)

ועוד מימרא אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: כל היושב בתענית חלום (71) בשבת, (72) קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה, ואפילו נגזר עליו עונש מנעוריו, (73) מוחלין לו בזכות התענית, לפי שהכל מתענגים והוא מתענה. (74)

ואף על פי בן, כיון שלא עינג את השבת באכילה, כתענוג שאר בני אדם — חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת שביטל! (75)

אמרה לפניו: רבונו של עולם, כל מה שבראת באשה, לא בראת דבר אחד לבטלה, עינים בראת — כדי לראות בהן, ואזנים — כדי לשמוע בהן, חוטם — כדי להריח בו, פה — לדבר בו, ידיים — לעשות בהם מלאכה, רגלים — להלך בהן, דדים — כדי להניק בהן. (69)

אם כן, דדים הללו שנתת על לבי — למה נתת לי? וכי לא בשביל להניק בהן? תן לי

שני.

69. כתב המהרש"א שנקטה רק את האברים שמשמשים בהם לחמשת החושים.

70. ראה בצל"ח שרמזה על דדים שנתנו במקום בינה [לעיל י א], כי גימטריא של "חנה" הוא ס"ג והיא "בינה" שנקראת "אם הבנים" לז' ספירות, ולכן נחשב שהתפללה "על ה'" דהיינו מעל הספירות, ומשום כך נקצבו לו חמישים ושתיים שנה, כי מגיל שנתיים ישב בבית ה' "עד עולם" כנגד חמישים שערי בינה.

71. כך פירשו תוס' בשם רבינו חננאל. אך רש"י סתם, וביאר הרשב"א שסבר שמדובר בתענית סתם, שהרי עיקר דיני תענית חלום הוזכרו בשבת [שבת יא] ושם לא נזכר דין זה, וכן הוכיח הריטב"א [תענית יב ב] שבסוגיין לא מדובר לגבי תענית חלום, והסיק שגם המתענה בשבת לזכך עצמו אינו צריך כפרה לתעניתו. והריב"ש [תק"ג] דחה ראייתם, וראה בשטמ"ק שמדובר בתענית של תשובה.

72. תוס' [ד"ה כל] הביאו בשם בה"ג שאומר "עננו" באלהי נצור, כי אין בשבת ברכת "שמע קולנו", והרשב"א דייק מירושלמי שאומרו ב"רצה".

73. כך פירש רש"י, והב"ח [רפח] כתב דהיינו שקורעין לו גזר דינו מנגזר עליו משבא לעולם, כי ימי שנותינו שבעים שנה. והמאירי כתב שכל היושב בתענית בשבת אפילו חטא כל ימיו תשובתו מתקבלת, וראה במעדני יו"ט [פ"ג ט].

74. כתב הרשב"א שלביאור רבינו חננאל מותר לו להתענות, משום שהתענית היא עונג לו יותר מן האכילה, מפני שהוא נבהל, ולבו דוה על החלום, ועל ידי שמתענה, הרי הוא מקוה שהתענית תבטל את החלום [אך עם זאת, צער הצום הוא ביטול עונג שבת].

ובאור שמח [תענית ה ו] כתב בשם הקרית ספר שמדאורייתא אין איסור להתענות בשבת אלא מעת לעת, אך תענית ביום בלבד אינה אסורה אלא מדרבנן [והיינו בכל תענית]. והחתם סופר [תורת משה לז' אדר] למד מהיתר תענית חלום בשבת, שמותר להתענות כדי לבטל צרה עתידה, וכתב שזה טעם ההיתר לתענית י' בטבת אם תחול בשבת, כי באה לבטל עוד שנה של חורבן.

75. הרמב"ם [תענית א יב] כתב שמתענה משום שביטל עונג שבת, ותמוה, שהרי בשו"ת הרשב"א [תריד] דקדק מדברי הרמב"ם [שבועת א ד] שיש חיוב מה"ת לאכול בשבת, וצייין

כלפי מעלה, שנאמר בתפלת אליהו, [מלכים א יח לז] "ואתה הסבות את לבם אהורנית", שגרמת להם שיחטאו על ידי יצר הרע שבראת בהם. (78)

אמר רבי שמואל בר רבי יצחק: מניין שחזר הקדוש ברוך הוא בנבואת נביאים אחרים, והודה לו לאליהו על טענתו זו? (79)

דכתיב בנבואת מיכה [מיכה ד ו] "ביום לב-א-ה הוא נאם ה', אוספה הצולעה, והנדחה אקבצה, ואשר הרעותי" — שאני גרמתי

מאי תקנתיה שלא יענש על ביטול עונג שבת? — אמר רב נחמן בר יצחק: תקנתו היא, ליתיב אחר השבת תעניתא אחרת (76) לכפרת התעניתא שהתענה בשבת.

ואמר רבי אלעזר: חנה הטיחה [לשון "זריקה", כמו "מטחוי קשת"] דברים כלפי מעלה, שנאמר "ותתפלל על ה'" וטענה כלפי שמיא כדברים האמורים לעיל, (77) מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה.

ואמר רבי אלעזר: אליהו הנביא הטיח דברים

התפלה היא על צער של מעלה.

והצל"ח פירש על פי מאמר חז"ל [מו"ק כח א] "בני חיי ומזוני, לאו בזכותא תליא מילתא, אלא במזלא תליא מילתא" שודאי אין פירושו שאין ביד ה' לשדד המזל, אלא שלדברים אלו צריך זכות גדולה מאד, ולכן אמרה חנה, אם לא תענה תפלתי, יטעו ח"ו לומר מבלי יכולת ה' לשנות המזל, וכאילו מסר דבר זה לגמרי ביד המזל, וזוהי הטחת הדברים כלפי מעלה. ומשמעות "ותתפלל על ה'", היא שהתפללה שלא יאמרו שדבר זה הוא למעלה מיכולתו ח"ו. והגרי"ד סולוביציק ביאר שהתפללה רק "על ה'", כי היתה בטוחה שיהיה לה בן, ורק בקשה שלא ימחה השם ע"י סתירתה בחינם. וראה מכתב מאליהו [ח"ד 103].

78. רש"י [על פסוק זה] פירש "אתה נתת להם מקום לסור מאחריך, שהרי היה בידך להכין לבכם אליך", ואילו הרמב"ם [תשובה ו ג] ביאר שהקב"ה מנע אותם מעשיית תשובה.

79. כתב הרשב"א כי אף שהודה לאליהו [ולמשה בסמוך] על צדקת טענותיהם, לא היה להם לאמרם כמתרעמים על מדותיו, ולכן אמרו ש"הטיחו דברים" דהיינו שדברו שלא כראוי, [ובסמוך יתבאר שלא הודה להם לגמרי].

הפמ"ג [רפ"ח א"א ז] מקורו משלשה "היום" שנדרשו על ג' סעודות שבת, וא"כ יש איסור תענית מה"ת בשבת.

ובערוך השלחן [רפח ז] כתב שאינו דומה למי שבטל עונג שבת מפני שהאכילה מזיקה לו, שאינו צריך כפרה, כי החולם בידו שלא להשגיח בחלום, ושמא אין בו ממש והתענה בחנם.

76. כתב הרשב"א שאם הוא חלש אינו חייב להתענות דוקא למחרת ביום א', אלא שעדיף לא לאחר את התענית ובקשת הסליחה, וכן נפסק בשו"ע [רפח ד], ונחלקו מג"א וט"ז באופן שחלה תענית חובה ביום א' אם מתכפר בה, וראה ערוך השלחן.

והרמ"א כתב שאם חלם בשינת הצהרים יתענה עד חצי הלילה, ובמעדני יו"ט הקיל להתענות רק עד תחילת הלילה, וראה באר היטב דהיינו רק אם חלם בשבת ולא בחול, וביאר בתהלה לדוד שבחול כיון שאכל במשך היום אינו נחשב תענית, אלא רק בשבת שאפילו תענית שעות אסורה בה.

77. ע"פ מהרש"א. ובנפש החיים [ב יב] ביאר, כי אף שהיתה מרת נפש על צערה, לא התפללה על כך כלל, אלא על צער השכינה, שהקב"ה משתתף עם האדם בצערו, ועיקר